

Foglalkoztatás, munkáltatás a kanadai büntetés-végrehajtásban

A kanadai büntetés-végrehajtás sajátosságai

Kanada büntetés-végrehajtási rendszerét a világ legfejlettebbjei között tartják számon. Az ország földrajzi helyzetéből és történelméből fakadóan a kanadai büntetés-végrehajtás átmenetet képez az európai (elsősorban brit), illetve az amerikai szemlélet és gyakorlat között. Megoldásaikat olyan – szintén igencsak komoly nemzetközi elismertséggel rendelkező – országok vették át, mint Anglia és Wales, Finnország, valamint újabban az Egyesült Államok.

Kanadában a büntetés-végrehajtás felelősségén a szövetségi, a tartományi és a területi kormányzat osztozik. A tartományi és a területi kormányzatok felelősek a két évnél rövidebb ítélettel sújtott elítéltekért. Ezen kívül kizárólagos felelősség terheli őket a probációra ítéltékért, a fiatalokú és az előzetes fogvatartottakért. A Correctional Service of Canada, a Kanadai Korrekciós Szolgálat, a szövetségi minisztérium egyik szerve, a kétéves vagy ennél hosszabb ítéletek végrehajtásáért felelős. Hozzá tartozik egy sor büntetés-végrehajtási intézet irányítása, valamint a feltételeken a közösségbe visszaengedett bűnelkövetők felügyelete.

A Kanadai Korrekciós Szolgálat erősen decentralizált és regionalizált szer-

vezet, amely egyidejűleg koncentrálna a börtönökre és a közösségi központú korrekcióra. A 49 szövetségi börtön közül 10 maximális, 20 közepes, 12 minimális biztonsági fokozatú és 7 női intézet. Ezekon kívül 15 korrekciós létesítmény és 64 pártfogó hivatal is a szolgálat irányítása alá tartozik. Míg Kanada börtönpopulációja kb. 40000 fő, szövetségi szinten mintegy 15000 főt tartanak fogva, továbbá 9000 az ún. közösségi felügyelet alatt álló személyek száma. A Kanadai Korrekciós Szolgálatnak 10500 alkalmazottja van, költségvetése évi 1,1 millió kanadai dollár.*

Kanadában a foglalkoztatás az elítéltek társadalomba történő visszavezetésének, beilleszkedésének elősegítését szolgáló rehabilitációs programrendszer része. A célzott kezelés érdekében a fogvatartottak számára már büntetésük megkezdésekor, illetve az intézetbe kerülése előtt egyéni programot készítenek, és azt következetesen be is tartják. A program kidolgozása során a büntetés-végrehajtás szakemberei értékelik a fogvatartottal kapcsolatos rizikófaktorokat és szükségleteket. Természetesen ennek a rendszernek az alkalmazása nagyon komoly szakmai és infrastrukturális háttérrel igényel.

A kanadai büntetés-végrehajtás nemzetközi sikere – Huszár László szerint – elsősorban éppen a fent említett

*Ezek és a cikk további részében olvasható adatok a 90-es évek végéről származnak.

„*risk assesment*” (kockázat-, rizikóértékelés) rendszerének köszönhető. Ez egy olyan központi kivizsgáló rendszer, amelyen minden befogadott átesik. A bonyolult vizsgálati módszer – amelynek ismertetésére jelenleg nincsen mód – viszonylag egyszerű klasszifikációs sémát eredményez: alacsony, közepes és magas szükségleti- és rizikócsoportokat képezve a különböző dimenziók (biztonság, drog, szexuális viselkedés stb.) mentén. E kétségkívül nem olcsó, tudományos igényű módszertan alkalmazását az a felismerés tette szükségessé, hogy a büntetés-végrehajtási programok csak célzottan hatékonyak, a nem megfelelően kiválogatott csoportoknak nyújtott szolgáltatások a pénzkidobással egyenlők.

A fogvatartottak foglalkoztatása, „*kezelése*” – annak ellenére, hogy az egyes intézetekben lehetőség van különböző szintű iskolai végzettség megszerzésére (egész az egyetemig), a szakképzésre és a munkavégzésre – lényegében a személyiség- és viselkedés-fejlesztési programokra épül a kanadai büntetés-végrehajtásnál. Ugyanakkor az elítéltek foglalkoztatásának kanadai rendszere csak a CORCAN cég tevékenységének megismerésén keresztül érthető meg.

Tények, adatok

a CORCAN-ról

A munkáltatást – amely a foglalkoztatásnak csak egy részét fedi le – a szövetségi kormány speciálisan működő egysége, a CORCAN társaság koordinálja és vezeti. (A cég elnevezése a Kanadai Korrekciós Szolgálat – CORrectional Service of CANada – nevéből alkotott mozaikszó.) A társaság a kanadai

igazságügy-miniszternek tartozik jelenléti kötelezettséggel, tehát annak alárendeltségében működik, ugyanakkor egyben felelős a kanadai büntetés-végrehajtás rendszerében a reá bízott büntetés-végrehajtási feladatok ellátásáért is.

A CORCAN 32 intézetben működik, 2000 fogvatartottnak nyújt képzést, további 4000-et munkáltat. A cég összes alkalmazottjainak száma – az egyes intézetekben dolgozókkal együtt – 317 fő.

A CORCAN több száz fajta terméket gyárt, tevékenysége mégis elsősorban öt nagyobb tevékenységi kör köré csoportosul, amelyek a mezőgazdaság, az építőipar, a textilipar, a bútorgyártás és a szolgáltatóipar. Bár a CORCAN legfontosabb területe a bútoripar, az élelmiszerektől kezdve a hadsereg számára gyártott lemez-szekrényekig igen sok más termék is megtalálható a repertoárjában. Megrendelői között a kormányzati hivatalokon túl NGO-k, oktatási és egészségügyi intézmények szerepelnek.

A fogvatartottak napi 5,25 és 6,90 kanadai dollár között keresnek, a nem dolgozók 1,60-t kapnak. A CORCAN-nál foglalkoztatott elítéltek keresete maximum 6,90 kanadai dollár/nap. (Abban, hogy a fogvatartottak munkadíja a kanadai jövedelmi viszonyokhoz képest viszonyítva alacsony, a közvélemény nyomása fejeződik ki.)

A foglalkoztatás és munkáltatás alapelvei a CORCAN-nál

A CORCAN 1992-es megalakulása óta megkísérelt egyensúlyt teremteni két fő feladata között, vagyis egyrészt maximális elítélt foglalkoztatásra és

képzésre, másrészt elfogadható hatékonyságra törekedett. A CORCAN nem tűzi ki célul a tiszta hatékonyságot, inkább megkísérli azokban az iparágakban hatékonyságot teremteni – a költségtakarékos üzemeltetésen keresztül –, amelyek hozzájárulnak a hatékony rehabilitációhoz és az újraintegrálódáshoz.

Kanadában a fogvatartottak szakképzése is foglalkoztatásnak minősül, amit a CORCAN szolgáltatásként végez a büntetés-végrehajtás számára. A cég éves, a büntetés-végrehajtástól kapott képzési díja az elítéltek képzésével kapcsolatos kiadásokat és a „börtön-környezetben” való működéssel járó költségeket fedezi.

Ebben a rendszerben a fogvatartott díjazásakor a képzésben való részvételt is értékeli (pl. a nem dolgozók napi díja elérheti az 5 kanadai dollárt is). Ezt azért fontos kiemelni, mert ezáltal is érzékelhető, hogy a foglalkoztatás elsősorban terápiás jellegű és nem a munkavégzés profitnövelést célozza meg.

A CORCAN-nál történő foglalkoztatás több alapelvei a következők:

Amennyiben a szövetségi szinten jogerős elítéltek a CORCAN-nak dolgoznak, csökkentik fogvatartásuk költségeit, ezáltal megtakarítva az adófizetők pénzét.

A CORCAN lehetőséget kínál a fogvatartottaknak, hogy szabadulásuk után új képesítéssel a társadalom produktív tagjává váljanak.

A statisztikákból igazoltak szerint fél év vagy annál több CORCAN-nál eltöltött idő csökkenti az esélyét a visszaesésnek és az újabb bebörtönzésnek.

A legutóbbi években a CORCAN-nak az volt a stratégiája, hogy olyan képzettségek elsajátítását szorgalmazta az elítéltek számára, amelyek tükrözik azokat a képzettségeket, amelyeket a kanadai munkaadók is igényelnek. A CORCAN intézkedéseket hozott, hogy támogassa a fogvatartottak általános képzettségének fejlesztését, miközben fenntartotta a szükséges szakmai képzettség elsajátítására vonatkozó orientációját. E döntés az alapján született, hogy a kanadai munkaadók olyan munkásokat keresnek, akiket többféle pozícióban is alkalmazni tudnak, és akiknek speciális képzést is nyújtanak, ha szükséges.

A munkát a kanadai büntetés-végrehajtás elsősorban úgy tekinti, hogy általa lehetőséget adnak az elítéltnék arra, hogy gyakorolja és megszilárdítsa azokat az ismereteket, amelyeket a különböző tanfolyamokon tanult. Az a véleményük, hogy megfelelő körülmények között a börtönmunka tapasztalatai is fontos tényezőt jelentenek az elítéltek társadalomba való újraintegrálódásában.

Jean-Claude Perron, területi parancsnok-helyettes szerint a korrekciós programok akaratlanul is negatív hatást tettek a fogvatartottak munkához való hozzáállásában. A fogvatartottak körében a munka ugyanis sokkal kevésbé favorizált tevékenységnek minősült a többi, érdekesebbnek tekintett programokhoz képest.

A kanadai büntetés-végrehajtásnál csak a legutóbbi időkben tettek kísérletet arra, hogy feltérképezzék a munka-programok korrekciós hatásait, valamint arra, hogy meghatározzák: ho-

gyan kell megszervezni a munkát ahhoz, hogy komoly, korrekciós eredményeket kapjanak.

A CORCAN működési feltételei

A CORCAN tevékenysége során nem törekszik kifejezetten a termelékenység vagy a jövedelmezőség növelésére és erre a cég vezetőit sem ösztönzi. A cég 1992. évi létrehozásakor az állam – a termelési eszközökön kívül – 45 millió kanadai dollár induló tőzstőkét adott a CORCAN-nak, amely lényegében banki befektetésekben azóta is megvan. Az esetleges veszteségek esetén ebből fedezik a hiányt. A CORCAN-t így évről-évre az adófizetők nem támogatják, a cég kizárólag jövedelméből fedezi kiadásait, amit előállított termékeinek értékesítéséből ér el.

A CORCAN a szövetségi büntetés-végrehajtási intézetek mintegy felében képviselteti magát. Ami lényegesen eltér a magyar gyakorlattól az, hogy a CORCAN valóban egy cég, amelynek 32 üzemegysége (telephelye) van, amelyek csak részben önállóak. Valamennyi üzemnek közös a marketing, a termék-tervezési, a fejlesztési, a gyártás-szervezési és a jogi-irányítási apparátusa. A felső vezetés az ottawai központban működik.

A 32 területi üzemegységet üzemeltetési igazgatók vezetik, akiknek feladata a központilag tervezett, meghatározott formában, minőségben és mennyiségben előírt termékek előállítását. Nem tartozik tehát a felelősségük körébe a termékek hosszabb időre

szóló raktározása, piaci értékesítésének megszervezése és főleg az üzemegység gazdasági-pénzügyi egyensúlyának folyamatos fenntartása. Annyira központosított a marketing és a piackutatás, piacszerzés, hogy a helyi üzemegységek vezetői csak kis mértékben vállalkozhatnak önálló, helyi megrendelésének teljesítésére. Mindezekre az egyes üzemegységek szervezete sem ad módot, miután az üzemeltetési igazgatókhoz csak a közvetlen termelésirányítók és néhány adminisztrátor munkatárs tartozik.

A CORCAN a modern termelési technikák alkalmazása törekszik. Számos CORCAN-műhelyben a „mindent a megfelelő időben” elvet alkalmazzák. Ez lehetővé teszi a cég számára, hogy csökkentse a beruházási költségeket, továbbá kamat-megtakarítási és raktározási költség- megtakarítást érjen el.

A fogvatartottak „munkáltathatóságát” a CORCAN-nál külön részleg vizsgálja. A foglalkoztatás terápiás jellege kap elsődlegességet. Ha nincs elegendő számú foglalkoztatható elítélt, akkor megtörténik az, hogy jelentős megrendeléseket sem tudnak teljesíteni. A CORCAN tehát nem biztosít teljes foglalkoztatást, és nem is törekszik arra.

Az elítéltek foglalkoztatása önkéntes alapon folyik. A CORCAN korábbi elképzelése a munkáltatás tömeges megvalósítása volt, ezért a technológailag szükséges létszámnak a dupláját is alkalmazták egy időben. Jelenleg a cég stratégiájában előtérbe került a termelési tevékenység, ezért, többnyire, már csak megrendelésre dolgoznak.

Fontos megjegyezni, hogy a szövetségi büntetés-végrehajtási intézetekben fogvatartott bűnelkövetők legnagyobb részének igen bizonytalan a foglalkoztatási előlétele. Egy vizsgálat szerint 60%-uk volt munkanélküli le tartóztatásuk idején, és hozzávetőleg 55%-uk büntetésének több mint felét is munka nélkül töltötte.

Termék értékesítés

A CORCAN-üzemekben gyártott termékek minősége a kanadai átlagnak megfelelő. Pl. a náluk készült irodabútorok tartósak, a hivatalok használati követelményeinek tökéletesen megfelelnek, formájukat tekintve viszonylag egyszerű vonalúak, a divatot kevésbé követik, ezáltal időállóak. A CORCAN ugyanakkor a folyamatos minőség-fejlesztésre törekszik, s azért választotta az ISO tanúsítványok kiadását, hogy egyrészt növelje a hatékonyságot, másrészt fejlessze a műhelyek munkakörülményeit.

Érdekesség, hogy a fogvatartottak által előállított termékek piaci árát folyamatosan a privát szektorban előállított hasonló termékek árával azonos szinten kell kialakítaniuk, ezáltal a CORCAN nem élhet az alacsony munkadíj előnyeivel. Amennyiben alacsonyabb árát alkalmaznak, azonnal kiteszik magukat a magáncégek támadásainak, akik a politika legmagasabb szintjéig is elviszik panaszukat.

Mint említettük: a CORCAN-nál a marketing és az értékesítési tevékenység irányítása egyaránt központosított, de minden régióban – 9 területi irodában – van helyi értékesítési képviselő. Az alapanyagok beszerzése is közpon-

tilag történik, ahonnan keretszerződések alapján az üzemek helyi lehívással jutnak a termékekhez.

A szervezet nem működhetne olyan hatékonyan, ha elsősorban szabadpiacra kellene termelnie, és folyamatosan profitot kellene elérnie. A CORCAN különlegesen jó helyzetben van annak köszönhetően, az előállított termékeik 90%-a a belső piacra, a kormányhivatalok, illetve az NGO-k, az oktatási és egészségügyi szervezetek megrendelésre készülnek. A cég sikeres működése – a speciális belső szabályozáson túlmenően – elsősorban abban rejlik, hogy állami megrendelések maghatarozó nagyságúak és folyamatosak. Az állami megrendelések stabilitást biztosítanak a büntetés-végrehajtás gazdálkodó szervezetének, lehetővé teszik egy-egy termék nagy sorozatú, hosszú ideig történő gyártását, amely a fogvatartotti munkaerő adottságaival is összhangban van.

A CORCAN-nál rugalmasan reagálnak a megrendelésekre: a folyamatos termeléshez szükséges likviditási biztonság állandóan adott, illetve hatalmas és kitűnő informatikai háttérrel rendelkező raktári kapacitás (kingstoni raktártelep) áll rendelkezésükre a késztermékek elhelyezésére és elosztására. Ez a készletező tevékenység és az azonnali kiszolgálás lehetősége is hozzájárul ahhoz, hogy a költségvetési szervek szívesen vásárolnak a CORCAN-tól.

A CORCAN „szorosan kézben tartja” a büntetés-végrehajtás belső piacának ellátását minden olyan termékre vonatkozóan, ami csak szükséges lehet a fogvatartottak és a személyzet szá-

mára, és a CORCAN keretébe előállítható.

A központosított szervezet előnyeinek kihasználása mellett a CORCAN-nál is szükségét látják a nagyobb rugalmasságnak, ezért keresik a módját

annak, hogyan lehetnének a helyi üzemek vállalkozóbbak, miként szerezhethetnének nagyobb arányban vevőket a szabad piacon.

Deák Ferenc István

Felhasznált irodalom

Garamvölgyi Béla—Tóth Sándor (összeáll.): *Úti jelentés az 1999. június 21-28. között Kanadában járt magyar delegáció tapasztalatairól*. Kézirat.

Huszár László: *Úti jelentés a Kanadában és az ACA 127. kongresszu-*

sán járt magyar delegáció tapasztalatairól. 1997. Kézirat.

Perron, Jean-Claude: *A börtönmunka helyzete...* 1997. Kézirat.

Reynolds, Brendan: *Korrekciós szolgálat*. Börtönügyi Szemle. 1996. 3.